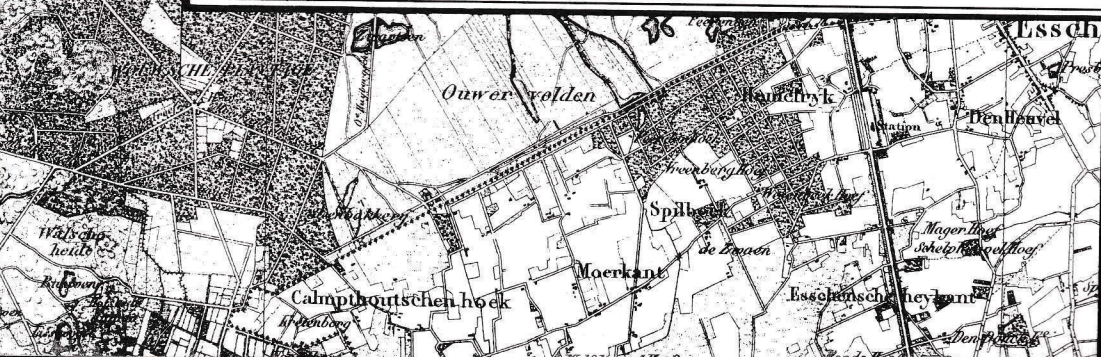

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

Wouw in de Tweede Wereldoorlog

Het boerenleven tussen 1940 en 1944

Piet Potters woonde toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak in Moerstraten op het adres Steenbergsestraat 7. Hij was toen 12 jaar en zat op de kostschool bij de broeders in Huijbergen. In de loop van de oorlog behaalde hij zijn MULO-diploma en kwam op de boerderij waar hij zijn vader moest helpen. Na de oorlog was hij agrariër aan de Steenbergsestraat en een tijdlang raadslid voor de VVD in de Wouwse raad. Piet Potters had binnen de boerenstand de nodige verdiensten binnen allerlei organisaties en is nu agrariër in ruste aan Grobbendonk 2 in Wouw.

Op 9 november 1994 vertelde hij in het kader van de activiteiten rondom de herdenking van 50 jaar bevrijding zijn verhaal in de ouderensociëteit van de Geerhoek. Hier een samenvatting van zijn interessante relaas.

"Op 10 mei 1940 brak de oorlog uit. Op dat moment was ik in Huijbergen op kostschool en ik zat daar in de zesde klas. De negende mei had ik mijn plechtige communie gedaan. Daar werd een klein feestje voor gehouden. De andere morgen zaten we in de kapel en we hoorden allemaal klappen.¹⁾

Na de mis begonnen de broeders op de preekstoel uit te leggen dat het oorlog was en dat we zo snel mogelijk huiswaarts moesten. Ik werd samen met enkele andere jongens opgehaald en via Bergen op Zoom gingen we naar Moerstraten. Dat moest wel want alle bruggen over De Zoom waren vernield. Ik ben 's middags thuis 'aangeland' en ik weet nog dat het vrijdag voor Pinksteren was."

Van de oorlogshandelingen bij de aanvang van de wereldbrand heeft Piet feitelijk weinig meegemaakt op Moerstraten. Het bleef er in de eerste oorlogsdagen opvallend rustig. Hij heeft van anderen begrepen dat in Wouw op Tweede Pinksterdag de Fransen beschoten werden door Duitse vliegtuigen. Na Pinksteren is Nederland gecapituleerd.

"Ik kan me herinneren dat op dinsdag de Duitsers, met grote branie, de straat bij ons in kwamen gereden. Met gevechtsvoertuigen met gele vlaggen er op en twee mannen op de spatborden en dat was de intocht van de Duitsers.

Iedereen zag het gebeuren en vroeg zich af hoe het af zou lopen en wat er ons te wachten stond. Het bleek al gauw dat er in Nederland een behoorlijk verraad was gepleegd en de NSB'ers begonnen van toen af aan een klein beetje de boventoon te voeren. Toch doet dat pijn, want waarom moesten Nederlanders hun eigen volk verraden ? Zo werd Nederland overrompeld en wij op Moerstraten hoorden daar ook bij."

Dagelijks leven

Het leven ging gewoon verder. Piet moest al snel weer terug naar kost-school om er zijn opleiding af te maken, maar langzamerhand kon je merken dat het voedsel schaarser werd en dat er problemen waren om van alles op je bord te krijgen. Toen hij een week of vier à vijf terug was, werd het stapeltje boterhammen dat ze van de broeders kregen, kleiner en 's middags kregen ze een bordje karnemelkse pap die de broeders zelf gemaakt hadden.

De Duitsers gingen steeds meer een stempel drukken op het leven in Nederland.

"Ik bleef tot november 1941 in Huijbergen op de MULO, toen moesten we er uit van de Duitsers en ben ik naar Leur gegaan en daar heb ik de MULO afgemaakt.

In 1943 kwam ik thuis op de boerderij en ben daar, samen met vader, gaan werken om de boerderij te runnen en om het werk op het land en in de stal door te laten gaan."

De Duitsers namen toen al allerlei maatregelen, zoals de vervolging van de Joden, het inleveren van radio's, een uitgaansverbod tussen bepaalde tijden en een verbod op verenigingen, waardoor ook de Jonge Boerenstand opgedoekt moest worden en de bestaande standsorganisaties moesten verdwijnen. Het moesten Duitsgezinde instellingen worden en ook daar waren weer mensen voor te porren die graag in het bestuur wilden zitten.

"Ik denk nog aan de Landstand. Daar hoorde ook propaganda bij. Je kreeg een krantje thuisgestuurd en er werd niet gevraagd of je dat wel wilde. Zo kwamen er steeds meer dingen die ons tegen gingen staan, maar het leven ging gewoon verder."

Voedsel

De voedselvoorziening kwam steeds meer in het gedrang. De mensen hadden honger en kwamen bij de boerderijen langs om melk, tarwe, boter en eieren. Dat was voor de boeren ook niet gemakkelijk, want alles werd geregistreerd. Al in de crisistijd was er een instelling die dat regelde. Er was een plaatselijk bureauhouder, die vanuit het bureau alles liet schatten en registreren. Dat werd allemaal vastgelegd. Ook het vee. Je mocht maar een bepaald aantal varkens houden en kippen werden elke maand geteld. Het was voor boeren niet zo gemakkelijk om daar dingen van af te halen.

"Toch werd dat wel gedaan, maar je moest goed uitkijken, want bij het vastleggen werd ook gecontroleerd en er werden mensen op uit gestuurd om dat weer te controleren."

De boerderij van Piet Potters. Zo moet die er in de oorlog ook uitgezien hebben. De juiste datum waarop de foto gemaakt werd, is niet bekend (Foto collectie P. Potters - Wouw).

Ik wil niet zeggen dat er niet de hand mee gelicht werd. Als je aan het dorsen was, en daar was dan iemand van de voedselvoorziening bij, dan moest die ook wel eens gaan plassen. Dan werd er wel eens een zakje tarwe 'geduikeld'.

De mensen kwamen vaak vragen om melk, eieren, tarwe, erwten en bruine bonen. Hadden ze iets gekregen, dan konden ze op weg naar huis nog aangehouden worden en dan was de boer ook het haasje.

Mijn vader heeft dat meegemaakt met Rinus Mens, die van Heerle kwam en de boeren langs ging om melk-monsters te scheppen voor de fokcentrale. Aan de hand van dat schepsel werd het vetgehalte vastgelegd en tevens het aantal liters geproduceerde melk van die dag. Hij kwam om de drie weken. Rinus Mens had een zoon, Gaston Mens. Die was uit Duitsland terug gekomen. Eerder was hij gedwongen om daar te gaan werken, maar nu was hij ziek thuisgekomen. Rinus vroeg om een kluts bruine bonen. Vader zei dat hij Gaston maar moest sturen, dan zou hij hem wat meegeven. Toen Gaston kwam, gaf vader hem een kilo of zes mee. Gaston werd prompt aangehouden en afgeslagen. Zo noemden ze dat. Dat was raak."

Piet was toen net van kostschool en herinnert zich nog goed dat de CCD²⁾ kwam. Die mannen hebben alle stapels hooi en stro doorgeprikt met priemen om te kijken of er nog meer zat. Het scheelde niet veel of de vader van Piet Potters was opgepakt door de Duitsers. Vanuit het bureau van de voedselvoorziening in Heerle is veel aandacht aan dit geval besteed en het liep uiteindelijk goed af.

Polydor de Jong

Ondertussen werden de Joden naar de kampen gebracht en ook in Wouw kwamen er veranderingen. Burgemeester Termeer van Wouw

werd vervangen door een NSB-burgemeester. In Wouw was dat Polydor de Jong uit Ossendrecht. Zo iemand werd net als een gewone burge-meester ingehaald. Pol de Jong, zo werd hij meestal door de bevolking genoemd, werd in Wouw ingehaald. Ze hadden wel verwacht dat de belangstelling niet groot zou zijn en om toch wat meer publiek te krijgen, waren partijmensen uit de omliggende plaatsen uitgenodigd. Vanuit Steenbergens kwamen de NSB'ers in blauwe pakjes met rode schildjes op de schouder bij de familie Potters voorbij.

"Je liet dat maar over je heengaan, je kon er toch weinig aan doen. Je moest het gewoon aanvaarden en er in berusten."

Bij de NSB zaten ook veel mensen die in armoede zaten. In de crisis kreeg je eieren voor twee centen. Maar voor mensen met grote gezinnen was dat nog te veel, die gingen uit nood bij de NSB, want die beloofde werk en voedsel voor iedereen. Deze mensen werden 'brood-NSB'ers' genoemd. Maar volgens Piet Potters waren er ook echte NSB'ers. Dat waren zakkenvullers en die groep heeft veel kwade dingen gedaan. Maar een man als Ko Bierstekers uit Heerle zou altijd iemand helpen. Hij werd uit nood gedwongen om NSB'er te zijn.⁹⁾

Kattekwaad

Toen de oorlog begon was Piet Potters twaalf jaar, een periode waarin natuurlijk vaak katekwaad uitgehaald werd, ook ten opzichte van Duitsers en NSB'ers.

"We waren een keer met wat jongens aan het fietsen en bij het Kattebos kwamen we een NSB'er tegen, ik zal geen namen noemen. We waren wat 'rakkerig' en spuugden voor zijn voeten op de grond. Die man werd natuurlijk ontzettend boos en wij er als een haas van door."

De situatie duurde tot de winter van 1943/1944. Toen merkten de Duitsers dat ze er onder door moesten. Eind 1943 werd begonnen met het graven van de tankval. Ook de knechts die bij Potters werkten, moesten daar naar toe om hand- en spandiensten te verrichten. Daardoor konden veel boeren in 1943 de gewassen niet goed meer van het veld af krijgen. Dat ging door tot in 1944.

Verdediging

Boeren met paarden moesten voor de Duitsers zand en palen rijden aan de tankval.

"Ik heb daar zelf ook wel eens een weekje gereden. Bomen van 't Hof moesten naar zagerij van Van den Boom. Als je een karreke of drie per dag gedaan had, dan mocht je naar huis, want het was een lange weg van Moerstraten naar Wouwse Plantage."

De tankval werd gegraven als onderdeel van een verdedigingslinie en ondertussen werd ook het eiland Tholen onder water gezet. Ook dat hoorde tot de verdedigingstaktiek van de Duitsers. Toen in mei 1944 de boel in het zaad was, kwam de boodschap dat de boeren overal palen moesten gaan plaatsen, midden in de gewassen. Die palen moesten op een bepaalde diepte gezet worden en waren bedoeld om parachutisten tegen te houden.

"Ik weet nog dat op 5 juni 1944 bij het 'Van Loonen Heike' (nu het Pottersbos), op een halve dag tijd alle bomen werden platgelegd. Wij moesten de palen ophalen om ze in de aardappels, tarwe en suikerbieten te plaatsen. We hebben ze niet te diep gezet om niet te veel schade aan te richten."

De volgende dag, 6 juni, was de dag dat de invasie begon in Normandië. De Duitsers waren toen helemaal niet om te genieten. Op Moerstraten zat een Feldwebel⁹⁾

in het schoolgebouw. Hij ging naar de Zurenhoek, dat ligt net buiten Moerstraten in de richting Steenberg, om de palen te controleren. Hij kon de bomen zo uit de grond trekken. Ook bij de familie Dekkers. Hij was ontzettend kwaad."

's Middags moesten Potters en Dekkers zich melden in Moerstraten bij de Feldweibel. De vader van Piet Potters had daags tevoren, toen hij om de bomen moest rijden een klap van een paard gehad en hij liep dus behoorlijk mank. Hij zei tegen die Duitser dat hij niet in staat was om naar Moerstraten te komen. "Dan moet de zoon zich maar melden", zei de Duitser. Dat vond vader Potters nogal link, omdat Piet zeventien jaar was. Die dag was zoon Piet dus nergens te vinden. Oom Jan van Piet Potters kwam met de fiets met harde banden naar zijn broer en samen zijn ze met het 'gerijke' naar Moerstraten gereden. Ook Petrus Dekkers was er. Alles moest er uit en opnieuw geplant worden.

Ook op de Boomdijk gingen op 6 juni alle bomen plat. Om zes uur begonnen ze te hakken en om negen uur was er geen boom meer te zien. Ook die bomen gingen allemaal de weilanden en de akkers in. En natuurlijk verdwenen er op een of andere manier 's nachts heel veel van die bomen weer. De plaatselijke bevolking haalde ze weg om er kachelhout van te maken.

Naderend einde

De oorlog begon toen eigenlijk pas goed. Het oogsten was moeilijk, want niet alleen stonden er palen, maar burgers moesten in opdracht van de Duitsers ook prikkeldraad hangen aan de bomen. 't Was allemaal niet zo gemakkelijk.

"De mensen kregen steeds meer honger. Als er ergens een veld gepikt werd, kwamen de burgers uren rapen. Veel Bergenaren waren er bij en die gingen er dan boterhammen van maken. Je kunt je dat nu haast niet meer voor stellen, maar het was wel zo."

In september werden er veel paarden gevorderd. Daar waren de Duitsers volgens Piet Potters goed in. Altijd bij dezelfde boeren. Op een bepaald moment waren er bij hen op de boerderij nog maar drie over en die lieten ze toen maar onderduiken.

"Op een zaterdagochtend al heel vroeg stonden de Duitsers op het erf. We waren net aan het melken. We moesten twee paarden bij de Blokstallen in Bergen op Zoom afleveren en die moesten er om acht uur staan. Vader kon 's middags om geld komen. Ze betaalden ze wel. Dat is een voorbeeld van hoe dat vorderen van paarden ging.

Die andere paarden stonden nog thuis en werden normaal gebruikt voor het werk op het land. Op een keer stonden ze alle drie op stal lekker te eten. We zouden nog even de dorsmachine aanzetten om een paar zakken graan te dorsen. Op een gegeven moment kwamen er weer twee van die mannen het erf op en we dachten dat is weer raak, maar dit keer moesten ze geen paarden, maar een wagentje hebben.

Wij hadden evacués van het eiland Tholen en die hadden een mooi Zeeuws wagentje bij. Die waren naar ons gekomen omdat bij hen sinds februari 1943 alles onder water stond. Dat wagentje hadden we verstopt onder het stro. Vader zei dat we geen wagentje hadden, maar ze gingen de schuur uit en liepen recht naar de juiste plaats waar het wagentje verstopt was en het werd meegenomen. Dat was natuurlijk verraden werk.

Achteraf denk je hoe is het mogelijk dat mensen elkaar op die manier aanbrachten. En dan nog wel spullen van mensen die al helemaal niets meer hadden, waarvan de boerderij onder water stond."

Ook vee moesten de boeren leveren. Dat ging naar Bergen op Zoom naar de stallen van Koos de Wit. Daar werd het geclassificeerd en dan kreeg de boer zijn geld. Boeren moesten regelmatig vee brengen of ze het hadden of niet. Met varkens ging dat ook zo.

Inkwartiering

In oktober 1944 kreeg de familie Potters op een zondagmiddag inkwartiering. Alles moest de schuur uit en bossen stro werden op de grond gelegd waar de soldaten op moesten slapen.

De familie Potters mocht na zeven uur niet meer buiten komen. De officieren vorderden de keuken.

"Wij hadden, net als veel huishoudens, een radio achter de hand gehouden. Die hadden we daags tevoren van de zolder gehaald om op de hoogte te blijven van de bevrijdingsactiviteiten en die stond in keukenkast met een rode deken erover. De Duitsers gingen in de keuken bakken en braden. Dat vlees hadden ze ook allemaal ergens weggehaald. Ik denk dat het een stuk van een varken was. De radio stond nog steeds in de kast. Mijn zuster was nogal kordaat, ze stapte de keuken in en pakte de radio met de deken en al uit de kast en ging door de gang de trap op en naar de schelft⁹⁾ om hem terug boven te zetten."

Het waren vaak hachelijke momenten. Toen had het je leven kunnen kosten. De andere dag vertrokken de Duitsers weer.

Die week klonk er op Moerstraten nog een grote klap. Alle ruiten in de omgeving vlogen er uit. Dat was een V2, die op 16 oktober 1944 in de Hellegatsestraat gevallen is.⁹⁾

"Er werd verteld dat ze die neergeschoten hadden, maar van een Engelsman heb ik gehoord dat dit niet

kan, omdat ze als een pijl die uit het niets kwam, om-
laag kwamen.

Overal gingen de ruiten er uit. Bij de familie Dekkers en
Lindert Franken in de Hellegatsestraat lag alles zowat
overhoop. Kort daarop begon de artillerie te schieten en
we wisten dat het einde kort nabij was."

Bevrijding

In het kort komt Piet Potters op de bevrijding van Moerstraten.

"Op vrijdag 27 oktober telden wij achter Wouw 13 branden op een rij. Later hoorden we dat Westelaar toen al bevrijd was. Dat was het gebied achter de tankval, daar woonde toen mijn huidige vrouw en die hebben daar hachelijke tijden doorgemaakt.

Zaterdag zijn de Canadezen opgerukt naar de Vijfhoek in de buurt van de Roskam. Een carrier zou op Heerle tot Dingemans gekomen zijn. De andere ochtend zijn de troepen verder opgerukt naar Heerle en naar Moerstraten.

Bij Luijsterburg en Aart van Oers werd een tank in brand geschoten en daardoor brandde ook de boerderij van Van Oers gedeeltelijk af."

De Canadezen trokken ten westen van Heerle door de Bameer richting Moerstraten. Bij de boerderij waar nu Janus Bartels woont, zijn ze op de Moerstraatseweg gekomen. Bij de handwijzer (bij Bierbooms) is een colonne het Halsters Laag ingetrokken, de andere colonne is naar Moerstraten getrokken en voorbij het dorp richting Heiveld en Dassenplas. Het was de bedoeling om de Duitse troepen, die in Bergen op Zoom aan De Zoom hardnekkig tegenstand boden, langs achteren aan te vallen. Maar die Duitse troepen trokken zich net op tijd terug.

"De Canadezen waren niet zo goed bekend als de Duitsers. Het Halsters Laag was een drassig gebied en bovendien was de laatste tijd geen water meer afgevoerd. Dat mocht niet meer van de Wehrmacht.

De Canadezen reden met hun zware tanks vast en kwamen zondag de 29ste oktober niet in Halsteren, maar moesten zich verzamelen in de weilanden van Aarden. Daar hebben ze de nacht doorgebracht. De volgende dag zijn ze in Halsteren aangekomen.

Moerstraten was toen wel bevrijd, maar lag nog wel in de frontlinie. De Duitsers waren aan het verliezen, maar hun materiaal was nog best in orde. Zo ook hun anti-tankwapens. Het kostte de Canadezen een tank die kort bij de boerderij van Petrus Elst verloren ging. Van de kerk ging zondagavond het priesterkoor aan diggelen.

Ook brandden er verschillende boerderijen in en om Moerstraten af. Daarbij ging ook de kapel, een café en afspanning die bewoond werd door de familie Hellemons met z'n fraaie lindebomen langs de gevels, verloren."

Goeie Duitsers

Het gesprek komt op de Duitsers en de opmerking dat er ook goede Duitsers waren. Met enige schroom wordt dat door Piet Potters bevestigd. Over goede Duitsers weet hij niet te vertellen, maar hij heeft wel een voorbeeld van een Pool die noodgedwongen in het Duitse leger zat en daar vond hij niets aan. Hij was met een groep Duitsers bij de familie Potters ingekwartierd. Toen de Canadezen er achter kwamen, dat er bij Potters en de overburen Duitse soldaten met auto's met munitie zaten, begonnen ze hen flink te beschieten. Dat was in de nacht van zaterdag op zondag en het hield een flinke tijd aan. De Pool bleef in de kelder, de rest vluchtte naar de burens.

"Hij maakte zich zorgen om het paard. Dat hadden wij naar huis terug gehaald en het stond bij de koeien op stal. Het was de Frits. We hadden een wagentje klaar staan met stoelen er op om in tijd van nood te kunnen vluchten. Moeder was namelijk heel slecht ter been.

Die Pool had echt met ons te doen.

In de nacht van 28 op 29 oktober hebben we tijdens de beschieting angstige momenten doorgemaakt. We hoorden dat het geregeld raak was. Het huis waaronder de kelder lag, werd niet geraakt. De meeste voltreffers vielen op de stal. Eén trof de gevel van de schuur en een ander viel op de mestvaalt.

De andere ochtend moesten wij de deuren vrijmaken van de dakpannen. Die lagen er bijna allemaal af. We hebben de koeien gemolken en alle beesten gevoerd. Kort daarop begonnen ze tussen ons en Moerstraten flink te schieten. Om een uur of twaalf kwam er een Duitse tank dwars op de weg staan, maar die heeft niet geschoten en is, denk ik, richting café 'De Maai' teruggetrokken.

Om een uur of vier hoorden we mensen op het erf lopen. Het waren Duitse soldaten en ze waren bezig landmijnen te leggen op de weg, kort bij de brandput en zo verder het land in aan weerszijden van de weg. Nadien hebben we geen Duitsers meer gezien.

Rond acht uur 's morgens vertrok de Pool. Hij was bang om krijgsgevangen genomen te worden. Ze hadden de Duitsers wijs gemaakt dat ze onmiddellijk gefusilleerd zouden worden door de Engelsen als ze gevangen genomen werden. Ik denk nog steeds dat hij een eind aan zijn leven heeft gemaakt, want hij had nogal wat handgranaten bij zich waar hij mee aan het rommelen was.

De eerste Canadezen kwamen pas bij ons voorbij op woensdagmorgen 1 november. Nadat ze de mijnen van de weg getrokken hadden, liepen ze in twee rijen richting Steenberg. Op dat moment waren wij dus bevrijd. Het was dus meegevallen. Wel een flinke schade aan de stal en schuur en een veulentje doodgeschoten achter in de wei. Maar vergeleken met collega's die letterlijk bijna niets meer hadden, zijn we er toch goed vanaf gekomen."

Piet Potters besluit met de opmerking dat hij enkele jaren geleden in Auschwitz is geweest. Hij heeft daar de gruwelen van de concentratiekampen nog eens gezien en heeft geen goed woord over voor de Duitsers die dit op hun geweten hebben.

"Wij moeten uitkijken dat het racisme dat nu weer zijn kop opsteekt, niet eeuwig blijft. De mensen hebben in de oorlog veel afgezien en dat valt nooit goed te praten. Daarom moet het herdenken op gepaste manier behouden blijven om te zorgen dat dit nooit meer gebeurt."

Wouw, 21 juli 1995

Noten:

1. Het feit dat Piet Potters midden in de week zijn plechtige communie deed, klinkt mogelijk vreemd, maar in die tijd ging dat op de kostschool volgens hem zo. Dat gebeurde 's avonds en de familie kwam dan naar Huijbergen. Sommige families gingen dan naar een café in het dorp om daar te feesten.
2. CCD is de afkorting van Centrale Controle Dienst.
3. Zie het interview dat Hennie Simons met Ko Bierstekers en zijn vrouw maakte in 1986. Vierschaer 1-'86, blz. 65-92.
4. Een Feldwebel heeft de rang van sergeant-majoor.
5. Schelft is een zolder waar meestal hooi op bewaard wordt.
6. De bom die in Moerstraten bij de boerderij van Lindert Franken viel was een V2. Dit bevestigen verschillende mensen. (Zie ook Vierschaer 1/2-'85-blz. 155)

